

ТВОРЧИСТЬ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА У СВІТЛІ СУЧАСНИХ ІНТЕРПРЕТАЦІЙНИХ МЕТОДОЛОГІЙ

Однією з найважливіших проблем сучасного прочитання спадщини Тараса Шевченка, її декодування є звільнення від численних «мітів різного штибу, навкололітературних пліток, псевдонаукових стереотипів і передсудів, які, варіюючись у деталях, та не змінюючись у суті, от уже протягом десятиліть довгим шлейфом тягнуться за Шевченковим ім'ям» [2, с. 3]. Вирішення цього надскладного завдання практично неможливе без урахування досягнень літературознавства загалом і шевченкознавства зокрібно, повернення до наукового обігу в повному обсязі репресованих праць шевченкознавців 1920-30-х рр. (С. Єфремова, М. Зерова, П. Руліна, П. Филиповича й ін.) та еміграційних дослідників (Ю. Бойка-Блохіна, Є. Маланюка, В. Міяковського, Є.-Ю. Пеленського, Ю. Шереха).

Сьогодні, як і в період становлення академічного шевченкознавства, ще не маємо «наукового всебічного аналізу (соціологічного, психологічного, формального, історико-порівняльного та ін.)» (П. Филипович) Шевченкової спадщини. В такому розумінні наукових завдань шевченкознавства, як справедливо зауважувала С. Павличко, на перше місце, як і тоді, крім збирання матеріалів, висувається «їх вивчення з погляду різноманітних шкіл і методів літературного аналізу» [12, с. 447].

Цікавим у цьому плані є психологічний дискурс сучасного шевченкознавства, розпочатий ще на початку ХХ століття такими відомими дослідниками, як М. Сумцов («Сни Т. Г. Шевченка. До психології художньої творчості»), С. Балей («З психології творчості Шевченка»), Я. Ярема («Уява Шевченка. З нагоди столітнього ювілею поета»), А. Халецький («Психоаналіз особистості та творчості Шевченка») й ін. Увага до проблеми психології творчості поета, його психології як митця універсального типу засвідчується працями останніх двох десятиліть, авторами яких є такі відомі вчені, як Л. Генералюк, Н. Зборовська, А. Макаров, Т. Мейзерська, В. Пахаренко, А. Печарський та ін. Національно-екзистенціальний тип тезаурусу в поезії Шевченка в контексті українського художньо-герменевтичного мислення розглядає у своїх ґрунтовних працях П. Іванишин [8]. Продовжуючи плідні традиції рецептивної естетики І. Франка, ґрунтує оригінальну методологію розкриття «секретів» геніальної простоти Шевченкового слова відомий шевченкознавець Г. Клочек [10]. В. Смілянська пропонує суб'єктно-системний підхід до аналізу творів Т. Шевченка в багатьох раніших (монографія «Стиль поезії Шевченка (суб'єктна організація)») і останніх (стаття «Читач-адресат поезії Шевченка») працях, простежує «залежність експлікації адресатів від родово-жанрового складу певних суб'єктних сфер, зокрема ліричних «власне автора», розповідача, героя, персонажа та епічних розповідача й оповідача» [15, с. 35].

Значний поступ на шляху всебічного осягнення Шевченкової спадщини знаменує четвертий том дванадцятитомної «Історії української літератури» (К., 2014), автором якої є невтомний і проникливий дослідник І. Дзюба. Він, зокрема, доводить, що під поетовим впливом «українське світосприйняття самоствердилося як органічна національна ідентичність, закорінена в історичному минулому українського народу, питомених ідей та смислах його буття в просторі власної історії та культури і контексті міжнародному» [9, с. 5]. На особливий статус у сучасному шевченкознавстві претендує джерелознавчий і текстологічний аспекти. Важливим досягненням на цих теренах стала ґрунтовна праця В. Дудка «Тарас Шевченко: джерелознавчі студії» (К.: Критика, 2014. – 416 с.), яка за новизною і значущістю представленого фактажу та його наукового коментування за останні десятиліття «не має аналогів у шевченкознавстві» (О. Боронь). Свого роду підсумком і величезним здобутком шевченкознавчих досліджень має стати шеститомна «Шевченківська енциклопедія», «на завершення видання якої очікує вся інтелектуальна Україна» [7, с. 13].

Т. Шевченко був (та й залишається), за словами І. Франка, «немов великий факел з українського воску, що світиться найяснішим і найчистішим вогнем європейського поступу, факел, що освітлює весь новітній розвиток української літератури» [18, с. 388]. Його творчість явила цілісну художню систему, включену в масштабний філософсько-психологічний, естетичний і соціокультурний світовий контекст. Поза освоєнням цих параметричних ознак годі говорити про бодай приблизні характеристики доробку поета в координатах культури й літератури (національної та світової), а не лише традиційного народницько-патріотичного дискурсу, бо ж, як зауважує Ю. Барабаш, «найцупкішим» міфом про Т. Шевченка була повторювана з упертістю теза про «невисокий рівень поетової освіченості та культури», «відгородженість від європейського, поготів світового літературного процесу, брак вселюдського засягу» [2, с. 3]. Тому особлива роль у розвінчуванні міфів про Шевченка як «пам'ятника-симулякра для поклоніння й покладання квітів» [19, с. 17] належить інтерпретації творчого доробку поета з позицій інтертекстуальності, що забезпечує виявлення його зорієнтованості на широкий діапазон літературно-мистецьких та філософських джерел. Симптоматичною в цьому сенсі є властивість манери поета «формувати свій зміст (повністю або частково) засобами посилянй на інші тексти» [14, с. 12]. Твори Т. Шевченка (поетичні, прозові, епістолярні) оприявнюють естетичний субстрат, у якому в певному контексті «луною відгукуються» (У. Еко) попередні тексти. Його інтертекст, структурований національними та європейськими джерелами, репрезентує різноманітні форми «співдіяння» з іншими текстами, що викликають низку мистецьких та інтелектуальних асоціацій, які вибудовують широке поле емоційного сприйняття тексту, а також цілий комплекс інтерпретаційних варіантів. Інтертекстуальні перегуки, починаючи з назв (титулів), епіграфів, аж до підтекстових алюзій і типологічних аналогій, відсилають реципієнта до широкої гами соціокультурних кодів, вагомого

корпусу текстів, із якими поет вступає у діалог, засвідчуючи співдіяння з іншими творчими свідомостями й водночас зберігаючи власну індивідуальність.

Значна частина творів Т. Шевченка становить собою своєрідну «реакцію» на тексти різних епох, а його спадщина в цілому відзначається високим рівнем інтертекстуальності. Вона структурована культурно-історичним і літературним претекстом, принципово важливим для входження у зміст більшості творів – безвідносно до жанрової чи тематичної визначеності. Як справедливо зазначає Т. Гундорова, інтертекст митця є «найбільш сильним та значущим класичним інтертекстом» [6, с. 48]. Має цілковиту рацію й румунська дослідниця М. Ласло-Куцюк, стверджуючи, що «науковий підхід до творчої спадщини Шевченка вимагає обов'язкового інтертекстуального аналізу» [11, с. 190]. Однак у сьогоденнішньому літературознавстві рефлексія з цього приводу перебуває поки що на стадії становлення. Щоправда, останніми роками на науковому обрії дедалі частіше з'являються локальні публікації (напр., статті О. Бороня: «Повісті Тараса Шевченка і романістика Вальтера Скотта: контактні зв'язки й типологічні паралелі»; «Поетика повісті Тараса Шевченка «Прогулка с удовольствием и не без морали» (текст, контекст, інтертекст)»). В нинішньому науковому активі є й спеціальні ґрунтовні праці, присвячені цілком новому спектру питань інтертекстуальності Шевченкової творчості. Це, наприклад, навчальний посібник О. Ткачука «Інтертекст поеми «Кавказ» Тараса Шевченка: прометеїзм в орієнтальному дискурсі» (Тернопіль: Медобори, 2012), в якому в широкому контексті прометеїзму розглядається текстуальне поле поеми Шевченка «Кавказ» крізь оптику орієнтального дискурсу, пов'язаного з осмисленням інтеграції Кавказу в російську імперію. Окрему увагу автор приділяє концепції прометеїзму Шевченка, його інтертексту та семантиці образу Прометея в українській літературі після Шевченка [16].

Порушена у статті проблема функціонує в руслі сучасних літературознавчих методологій, отже, становить посилене наукове прирощення в контексті теоретичних напрацювань у царині гуманітаристики. Відомо, що останніми роками поняття інтертекстуальності, введене в науковий обіг Ю. Крістевою, перебуває в епіцентрі численних наукових полемік не лише літературознавців, але й філософів, теоретиків культури, мистецтвознавців. У дискусіях про теоретичний статус інтертекстуальності, різноманітні форми інтертексту, його естетичні функції дослідники висловлюють різні (нерідко й полярні) думки. Польський літературознавець М. Гловінський з цього приводу справедливо зауважує, що їх наслідком стали, «з одного боку, надмірна загальність, а з другого – надмірна схематичність» [5, с. 284]. Шевченкова творчість органічно «лягає» на котурни інтертекстуальної методології інтерпретації тексту в усьому її розмаїтті. Різноманітні транstekстуальні реляції є важливими шляхами моделювання поетом художньої картини світу, в якій присутня потужна ерудиція, репрезентована продуктивним інтертекстом. Нерідко вона конкретизується й доповнюється епістолярієм і щоденниковими записами, котрі є неспростовним аргументом його глибокого й систематичного

інтересу до національної та світової культури. Таким чином, можна вести мову про інтертекст як структуротвірний чинник метатексту Т. Шевченка.

Якщо вести мову про параметри інтертексту Т. Шевченка, оперуючи категоріями найвідоміших методик (Р. Барта, М. Гловінського, Ж. Женетта, Ю. Крістєвої та ін.), то зауважимо, що в його творчій практиці представлено більшою чи меншою мірою різні типи транстекстуальних реляцій (власне інтертекстуальність, паратекстуальність, метатекстуальність, архітекстуальність тощо). І це, мабуть, закономірно, оскільки поет мав уроджену схильність до засвоєння та обігрування «чужих» образів, мотивів та сюжетів, до розгортання споріднених із іншими літературами стилістичних явищ, продуктивної та оригінальної інтерпретації різноманітних культурних кодів, ритмічних структур тощо.

Т. Шевченко активно використовував експліцитні форми паратексту (відношення тексту до свого заголовка, післямови, епіграфа). Структуруючи основу формування інтертекстуального поля його тексту, паратекст покликаний привернути увагу реципієнта до того чи того літературного джерела (апелятивна функція). Інтертекстуальний полілог авторського тексту поета значною мірою формує така експліцитна форма паратексту, як *епіграф*. Рядки інших митців, переструктуровані поетом, наснажуються його індивідуальними рефлексіями онтологічного й аксіологічного характеру, включаються до інших смислових контекстів. «Співприсутність» (Ж. Женетт) «чужих» текстів на рівні активного використання епіграфів виконує різні ідейно-естетичні функції в «новому» тексті («прирощування» власного тексту новим змістом та асоціаціями, розширення ідейно-художньої концепції твору тощо).

Референтне коло учасників «діалогу» Т. Шевченка через епіграфи широке й різноманітне. Найчастіше звертався поет до епіграфів із Святого Письма. Його слово, ідея, образ «пробиваються» до «самого себе» через епіграф шляхом обміну енергією (інтелектуальною, емоційною, смисловою) насамперед із текстами Книги Книг. Як заглиблений читач та інтерпретатор Біблії, він щедро наснажував свої поезії біблійними концептами, символами, метафорами, наслідком чого його тексти потрапляли в сакральне-силове поле біблійно-християнського хронотопу. Тут можна навести численні приклади творів, у текст яких з тією чи тією ідейно-естетичною метою уведено епіграфи зі Святого Письма: «Марія» (Акафіст пресвятій богородиці, Ікос 10), «Єретик» (Псалом 117, стих 22), «Неофіти» (Ісаїя, Глава 5 (6), с. 1), «І мертвим, і живим, і ненарожденним землякам моїм в Україні і не в Україні моє дружнєє посланіє» (Соборное посланіє Іоанна. Глава 4, с. 20), «Кавказ» (Ієремії глава 9, стих 1), «Великий льох» (Псалом 43, ст. 14 і 15). Численні епіграфи, почерпнуті з Біблії, можна вважати своєрідним кодом дешифрування авторського тексту Т. Шевченка (це стосується переважно поем). Його творчість, як, власне, й саме життя, potwierджує загальногуманістичні цінності християнства, окреслені в Євангелії від Матвія такими словами: «Шукайте ж найперше Царства Божого й Правди його» [3, с. 1074].

Про міцний біблійний ґрунт філософсько-естетичного осягнення та

відтворення драматичного буття людини (нації) свідчать численні приклади збіжностей багатьох рядків Т. Шевченка з євангельським першотекстом. Порівнюючи художні тексти поета й відповідні місця Євангельського письма, можна простежити їх вражаючу суголосність. Для потвердження сказаного наведемо такі порівняння, обмежившись, скажімо, біблійною темою прощення ворогів:

Євангеліє (від Луки, гл. 6: 27): «Любіть ворогів ваших, добро чиніте тим, які вас ненавидять, благословляйте тих, які вас проклинають, моліться за тих, що вас зневажають» [3, с. 1146].

Т. Шевченко: «...Моліться / За ката лютого, його / В своїх молитвах пом'яніте» («Неофіти») [21, с. 204].

Референтне коло Т. Шевченка засвідчує і такий паратекстуальний код, як *присвяти* (Варварі Репніній – «Тризна», Шафарикові – «Єретик», М. Щепкіну – «Заворожи мені, волхве...») та послання («Н. Маркевичу», «Гоголю», «До Основ'яненка», «На вічну пам'ять Котляревському»). Вказуючи безпосередньо на конкретного адресата, кожен із названих авторів увиразнює внутрішній автопортрет поета, конкретизований міжтекстовим утворенням, що виникло внаслідок перетину творчих біографій (ширше – художніх свідомостей) адресата й адресанта. Так, скажімо, присвята поеми «Єретик» Шафаріку, який відомий своїми слов'янофільськими ідеями, відчутно підсилює ідейні переконання самого Т. Шевченка, його мрії та бажання, щоб «потекли в одно море / Слав'янські ріки!» [20, с. 225].

Активним центром багатьох творів Т. Шевченка стали літературні першотексти інших письменників, з якими він вів творчий діалог упродовж свого життя. В комунікації з «іншими» культурними свідомостями поет вельми активно використовував різні види літературного інтертексту. «Літературність літератури» (Ж. Женетт) із вказівкою на національні на іноземні джерела декларуються ним шляхом уведення до свого тексту конкретних імен, назв творів, якими він артикулює власні культурно-семіотичні орієнтири.

Відомо, що в осмисленні феномена Т. Шевченка тривалий час одним із найстійкіших стереотипів був створений народницькою критикою міф про «наївність» Кобзаря як «талановитого самоука». Його витoki сягають рецензії М. Добролюбова, основні ідеї якої періодично повторювали дослідники – і українські, й зарубіжні. Саме в такому руслі, скажімо, оцінювали Т. Шевченка автори численних критичних відгуків, уміщених на шпальтах «Отечественных записок», «Библиотеки для чтения» (40-і роки ХІХ ст.). Зразком «великої поетичної наївності» назвав творчість митця російський учений Ф. Корш у статті «Шевченко среди поэтов славянского мира».

Проте уже сучасники Т. Шевченка глибоко усвідомлювали, що шлях до адекватної рецепції, а відтак інтерпретації не лише його художньої творчості, але й естетичної системи в цілому закорінений у загальнолюдському контексті. Про це свідчать студії ХІХ століття, видрукувані на сторінках російської періодики, зокрема, журналів «Современник», «Северная Пчела», «Москвитянин», «Маяк». Відчутно вплинула на популярність Т. Шевченка,

його сприйняття як митця європейського рівня і стаття про нього, вміщена в Британській енциклопедії (1886). У спростуванні міфу про «наївність» і «простонародність» Кобзаря неабияка заслуга дослідників початку ХХ століття (Б. Варнеке, С. Єфремов, М. Зеров, П. Рулін, П. Филипович та ін.), які в 20-х роках закладали підмурівок наукового академічного шевченкознавства, перерваного з відомих ідеологічних причин офіційною радянською доктриною.

Як відомо, тексти уводяться в інші тексти ще з однієї причини. Маємо на увазі ставлення письменника до «інших стильових моделей і їх моделюючих властивостей, його естетичні смаки тощо» [1, с. 6]. В нашому випадку очевидними є генетична пов'язаність і типологічні аналогії естетичної системи поета з європейськими стильовими напрямками. Художня творчість Т. Шевченка, як відомо, розвивалась у річищі європейської літератури, зокрема, романтичного стилю Байрона, якого він за багатьма свідченнями (наприклад, О. Афанасьєва-Чужбинського) читав у російських і польських перекладах, особливо захоплювався «Прощальними піснями Чаль Гарольда» (переклад А. Міцкевича). З дискурсом поем англійського митця пов'язані такі твори Т. Шевченка, як «Сон», «Кавказ», «І мертвим, і живим...». У повісті «Художник» він високо оцінив поему «Шльонський в'язень» Байрона, назвавши його «знаменитим лордом», «видатною людиною». В поетичній творчості митця досягла свого апогею, за словами П. Филиповича, «байронічна продукція», зокрема «універсальний песимізм», «світова туга», «культ титанічної індивідуальності», численні композиційні прийоми (питання, повтори), «ефектні пози» тощо [17]. У повістях Т. Шевченка з'являються персонажі з художніх творів Вальтера Скотта (напр., Еді Охілтрі з роману «Антиквар»). Очевидні паралелі виникають при читання повісті «Варнак» українського автора й роману «Робб Рой» талановитого шотландця. З його доробком, як відомо, Т. Шевченко познайомився під час навчання в петербурзькій Академії мистецтв переважно з французького посередника. Функціональне значення інтертекстуальних зв'язків відзначаємо у повісті «Прогулка с удовольствием и не без морали». Як підкреслює О. Боронь, «посутній семантичний шар повісті становлять її розгалужені інтертекстуальні зв'язки з низкою прототекстів, до яких належить передусім проза М. Гоголя, В. Скотта, твори О. Грибоєдова, О. Пушкіна, Д. Фонвізіна тощо [4, с. 61]. У цьому плані багатий матеріал до вивчення інтертексту повісті дають коментарі до неї.

Сьогодні вченими здійснено посутній крок у науковому осмисленні спадщини Т. Шевченка у світовому контексті, про що свідчать праці Ю. Барабаша, І. Дзюби, М. Жулинського та ін. Проте ще зарано вести мову про цілісність подібних уявлень, які б істотно розширили уявлення про рівень Шевченкової загальнокультурної ерудиції. І саме техніка інтертекстуального аналізу уможлиблює її розгляд із гранично об'єктивних та найбільш органічних для поета філософсько-естетичних позицій. У цьому плані відчутний інтерес становлять російські повісті, епістолярій і «Щоденник» Т. Шевченка. На підставі їх аналізу постає широке коло європейських письменників, мислителів,

численних художніх, філософських та живописних творів, знаних поетом, починаючи від античної класики й до його сучасності (Овідій, Вергілій, Данте, Шекспір, Боккаччо, Вольтер, Юнг, Вальтер Скотт, Гете, Шіллер, Діккенс, Бернс, Фультоне, Беранже та ін.). Т. Шевченко добре орієнтувався в поточному європейському літературному процесі, кваліфіковано оцінював надбання світової культури. Це potwierджують його локальні висловлювання й ширші коментарі (оцінка творчості Шекспіра, Гете, Бернса, Барб'є, Дюма, Ежена Сю та ін.), котрі свідчать, що він висловлювався про ті чи ті мистецькі твори (явища) на рівні тогочасних професійних критиків [13].

Відомо, що з позиції інтертекстуальності як такої питання про те, чи свідомими є різного роду текстуально-фактурні збіги, не принципові. Що ж до Т. Шевченка, то його зорієнтованість на інші культури була цілком усвідомленою, а побудова власних текстів із використанням ресурсів інонаціонального матеріалу (літературного, малярського, філософського тощо) навіть зумисною. Вона диктувалася принциповими засадами його естетичної доктрини, що передбачала входження української культури в європейський духовний простір. Цікавим у цьому плані видом інтертексту Т. Шевченка є типологічні збіжності його живописної манери з різними мистецькими стилями європейських майстрів пензля – сучасників і наступників: імпресіоніста Ван Гога, монументаліста Дієго Рівери, репрезентанта «таїтянського» стилю Голена. Відомо, що ще за життя Т. Шевченка називали українським/російським Рембрандтом (це засвідчує, наприклад, модерністська ілюстрація до поеми «Слепая»). Неспростовно оригінальним взірцем інтертексту в естетичній системі Т. Шевченка є синтез різних видів мистецтва. Це potwierджує, зокрема, малюнок на тему вірша М. Лермонтова «Вмираючий гладіатор», функціонування мотивів та образів Вальтера Скотта в малярській спадщині митця (сцена з «Вудсока» в одному з малюнків).

Виявлення та характеристика усіх видів контакту з «семіотичною пам'яттю культури» (Ю. Лотман) видається нам перспективною лінією дослідження нових аспектів індивідуального художнього стилю Т. Шевченка, одним із важливих шляхів наукового осягнення його творчого доробку як естетичного феномену – поза ідеологічними та літературознавчими (радіше псевдонауковими) міфами, виведення могутньої постаті Кобзаря поза вузьконаціональні, «хуторянські» рамці (Ю. Барабаш).

Список використаних джерел

1. Астаф'єв О. Г. Інтертекстуальність як літературна стратегія // Дивослово. – 2000. – № 2. – С. 5-7.
2. Барабаш Ю. Я. Тарас Шевченко в європейському літературному полілозі (передні міркування до теми) // Слово і Час. – 2013. – № 9. – С. 3-19.
3. Біблія або книги святого письма Старого й Нового Заповіту. – К.: Українське біблійне товариство, 2002. – 1376 с.
4. Боронь О. В. Поетика повісті Тараса Шевченка «Прогулка с удовольствием и не без морали» (текст, контекст, інтертекст) // Слово і Час. – 2012. – № 3. – С. 59-69.
5. Гловінський М. Інтертекстуальність // Теорія літератури в Польщі: Антологія текстів.

- Друга половина ХХ – початок ХХІ ст. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. – С. 284-309.
6. Гундорова Т. І. Післячорнобильська бібліотека: Український літературний постмодерн. – К.: Критика, 2005. – 263 с.
 7. Зорівчак Р. П. Шевченкознавство англомовного світу (1876–2014) // Слово і Час. – 2014. – № 3. – С. 4-15.
 8. Іванишин П. В. Національний спосіб розуміння в поезії Т. Шевченка, Є. Маланюка, Л. Костенко: монографія. – К.: Академвидав, 2008. – 392 с.
 9. Історія української літератури: У 12 т. – К.: Наукова думка, 2014. – Т. 4 / Іван Дзюба. – 783 с.
 10. Ключек Г. Д. Шевченкове слово: спроби наближення: літературно-художнє видання. – Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2014. – 416 с.
 11. Ласло-Куцюк М. Творчість Шевченка на тлі його доби. – Бухарест: Мустанг, 2002. – 348 с.
 12. Павличко С. Д. Моделі шевченкознавства в радянській і недержавській науці // Павличко С. Д. Теорія літератури. – К.: Основи, 2002. – С. 447-455.
 13. Райбедюк Г. Б. Павло Филипович // Історія української літератури ХХ – поч. ХХІ ст.: У 3 т.: навчальний посібник / За ред. В. І. Кузьменка. – К.: Академвидав, 2013. – Т. 1. – С. 275-284.
 14. Смирнов І. П. Порождение интертекста: Элементы интертекстуального анализа с примерами из творчества Б. Пастернака. – СПб.: СПбГУ, 1995. – 193 с.
 15. Смілянська В. Л. Читач-адресат поезії Шевченка // Слово і Час. – 2014. – № 3. – С. 35-50.
 16. Ткачук О. М. Інтертекст поеми «Кавказ» Тараса Шевченка: прометеїзм в орієнтальному дискурсі: навчальний посібник. – Тернопіль: Медобори, 2012. – 131 с.
 17. Филипович П. П. Шевченко і романтизм // Филипович П. П. Література: статті, розвідки, огляди. – Нью-Йорк; Мельбурн, 1971. – С. 53-75.
 18. Франко І. Я. Тарас Шевченко і його «Заповіт» // Франко І. Я. Зібрання творів: У 50 т. – К.: Наукова думка, 1981. – Т. 34. – С. 386-388.
 19. Хархун В. П. «Нам треба голосу Тараса...»: Культ Кобзаря в радянській поезії // Слово і Час. – 2014. – №4. – С. 3-17.
 20. Шевченко Т. Г. Твори: В 5 т. – К.: Дніпро, 1984. – Т. 1. – 351 с.
 21. Шевченко Т. Г. Твори: В 5 т. – К.: Дніпро, 1984. – Т. 2. – 301 с.

А. П. Царук

ШЕВЧЕНКО В МОРАЛЬНОЦІННІСНОМУ ВИБОРІ ГЕРОЇВ АНАТОЛІЯ МОРОЗА

Самоусвідомлення, ідентифікація себе з народом є важливою проблемою особистості в сучасному світі, який зазнав незворотних змін під впливом глобалізаційних процесів. Кожне покоління ставить перед собою питання про сенс життя, шукає моральноціннісні орієнтири для самореалізації, проходить шлях самопізнання. Духовним опертям у наближенні людини до себе, до того проекту-максими, котрий має реалізувати кожен, стає відповідь на поставлене Шевченком питання: «...що ми?.. / Чиї сини? Яких батьків? / Ким? За що закуті?» [13, с. 291]. Ці слова Великого Кобзаря є кодом націотворчої ідеї з підтекстовою інвективою, шлях до усвідомлення якої кожен мусить пройти